

Vinje, H. (2022). *En svale gjør ingen sommer*. Res Publica.

<https://respublica.no/produkter/en-svale-gjor-ingen-sommer-filosofi-om-lykke/>

Lykke og tid

Early View publication date: 31 May 2024

DOI: <http://dx.doi.org/10.5324/eip.v18i1.5865>

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

En svale gjør ingen sommer av Hilde Vinje er en vakker liten bok om lykke. Den er i form og innhold en vellykket tekst skrevet av en ekspert på området, men for et bredere publikum. Vinje skriver selv at målet har vært at boken skal kunne leses uten forkunnskaper om antikk filosofi generelt eller om antikke filosofers syn på lykke spesielt, og det mener jeg hun har lykket i. Boken er tilgjengelig, samtidig som den vil gi leseren forståelse for et tema som det er rimelig å anta burde interessere mange: Hva er egentlig lykke? Vinjes posisjon er at for å svare godt på dette spørsmålet har vi noe å lære av antikke tenkere. Først og fremst er det tidsaspektet ved lykke som er fokus for Vinjes bok. Hvordan antikke tenkeres forståelse av lykke avviker fra vår, vises tydeligst ved hvordan lykke forstås i sammenheng med tid.

Dette har mer enn historisk interesse. Gjennom å forstå hvordan man tenkte omkring lykke i antikken og hvorfor, kan vi selv vurdere om det er noen mangler ved vår moderne forståelse av lykke, og hvorvidt vi har noe å lære av fortiden. Vinje erklærer selv at hennes overordnede mål med boken er å få frem hvordan disse historiske ideene om lykke lar oss betrakte lykken med et annet blikk. Vinje henviser til Descartes – som beskriver det å være i dialog med fortiden litt som å reise – for å forklare hvorfor det er lærerikt å stifte bekjentskap med tanker som er mer enn to tusen år gamle. Det er lærerikt å erfare det fremmede. Det tvinger en til å tenke gjennom det en i utgangspunktet kanskje tar for gitt. Noen, slik som undertegnede, som har vært på langvarig backpacking i antikken, kan ofte oppleve et ønske om å bli litt lenger. I alle fall kan det utvikles et sterkt ønske om å reise ut igjen. Jeg tror Vinjes bok kan bidra til det.

Vinje er filosof og har sin hovedkompetanse innen antikk filosofi, med vekt på Aristoteles. Doktorgradsavhandlingen hennes, *The Perfect Length of Life: A Study of Happiness and Time in Aristotle's Ethics*, handler om Aristoteles' utsagn om at man må leve lenge for å bli lykkelig. Vinjes hovedspørsmål i avhandlingen er hvor lenge er nok? Tema for *En svale gjør ingen sommer* er altså i stor grad sammenfallende med Vinjes doktorgradsavhandling.

Boken består av tre hoveddeler. Det som forener de tre delene, er det overordnede spørsmålet om på hvilken måte tidsaspektet henger sammen med lykke. Hvorfor har tiden betydning for lykken? Vinje forsøker å vise at tre ulike svar fra antikken forklarer hvorfor. Første del, *Fortellingen om et liv*, tar utgangspunkt i Solons ordspråk om at ingen kan kalles lykkelig før livet er over. Vinje forsøker å vise at dette først og fremst må forstås slik at først når livet er over, kan det bedømmes som et hele, og at det er livet sett under ett som kan betraktes som

lykkelig eller ikke. Vinje forsøker å vise hvorfor dette kan være en rimelig tanke ved å se livet som en historie. Den dramatiske oppbygningen er avgjørende for hvordan vi bedømmer livet som et hele. En tilsynelatende lykke eller ulykke her og nå kan endres dramatisk, slik at bedømmelsen av det samlede liv endres.

Andre del, *Svaler og dager*, tar utgangspunkt i sitatet fra Aristoteles som utgjør bokens tittel: *En svale gjør ingen sommer*. Sitatet illustrerer at Aristoteles mener et kort øyeblikk, en enkelt svale, ikke er nok til å gjøre noen lykkelig, men at det kreves et fullstendig liv, en full sommer hvor alt spirer og gror og virkeliggjør sitt potensiale. Vinje undersøker hva et fullstendig liv kan innebære, og hvorfor det tar tid.

Tredje del, *Lykken etter døden*, ser nærmere på den antikke tanken om lykke som nok er mest fremmed for oss i dag, at *vår* lykke kan forandres etter at vi selv er døde, også når det ikke finnes noe liv etter døden. Vinje viser at denne tanken henger sammen med en tanke om at vår lykke er avhengig av hvordan det går med våre nærmeste, at tilskrivning av lykke til en person ikke er uavhengig av det fellesskap denne personen tilhører. Hva som skjer med dette fellesskapet etter at vi er døde, har betydning for hvordan vi forstår vårt livsprosjekt og hvor vellykket det kan sies å være. Boken avsluttes med noen sluttbetraktninger, *Livets lange linjer*, og et etterord.

Fellesnevneren for bokens tre hoveddeler er spørsmålet om og hvordan lykken henger sammen med hva som skjer et menneske over lengre tid. Dette står som kontrast til vår moderne oppfatning av lykke som noe som finnes i øyeblikket. Den forstås som en følelse som gjerne kommer som glimt av lykke knyttet til de små tingene i livet, eller det Vinje kaller hverdagslykke. Hun påpeker at de gamle grekerne nok ville blitt forundret over vår opptatthet av de små tingene i livet. Samtidig forsøker Vinje å vise at også en moderne forståelse av lykke i bestemte sammenhenger er knyttet til et lengre tidsperspektiv, noe som krever varighet og er knyttet til de store linjene i livet. Når vi kaller noen ulykkelig, mener vi ikke først og fremst at vedkommende ikke føler seg så bra akkurat her og nå eller har en dårlig dag, men at det er noe mer grunnleggende ved livet til personen som ikke er tilfredsstillende. Et overbevisende eksempel Vinje gir, er når foreldre ønsker lykke for sine barn. Da er det ikke bare snakk om at de ønsker korte glimt av hverdagslykke for sine barn, men at barna skal ha et godt liv på et mer overordnet og varig plan. De tre temaene som boken tar for seg, mener Vinje viser hvorfor tiden har en betydning for spørsmålet om lykke. Et av poengene til Vinje er da at de gamle grekerne kan gi en forklaring på *hvorfor* tiden spiller en rolle for lykken. Første del, *Fortellingen om et liv*, tar som sagt utgangspunkt i Solons ordspråk om at ingen kan kalles lykkelig før livet er over. For de fleste moderne lesere vil en slik påstand om at vi kan kalles lykkelige først når vi er døde, virke svært fremmed. Vinje påpeker at dette ikke må forstås slik at døden gir lykke på noen som helst slags måte, men heller at vi må se livets slutt før vi kan si om livet som et hele var lykkelig. Vinje påpeker flere interessante ting som følger av en slik forståelse av lykke. En er at vi ikke *selv* kan si om vi er fullt ut lykkelige, men at det er noe som bare kan bedømmes av andre når vårt liv er over. Dette står i sterk kontrast til en moderne oppfatning som gjerne innebærer at jeg, og bare jeg, kan si om jeg er lykkelig, ettersom lykke ses som en følelse. Hva vi føler, er det bare den enkelte som kan vite. Dermed er det klart at lykke hos Solon ikke kan forstås som en følelse.

Vinje viser overbevisende at Solons ordspråk gir god mening hvis vi

sammenligner livet med en historie eller fortelling. På samme måte som at bedømmelsen av en historie er avhengig av hvordan den utvikler seg, er dette også tilfellet med et liv. Vi bedømmer ikke en bok eller film fullt ut før vi har lest eller sett slutten. Hva tanken bak Solons ordspråk er, vises godt med Krøsus og hans skjebne, som Vinje gjenforteller. Krøsus var rik – rik som en Krøsus – vel ansett og vellykket på alle vis. Men ved et tilfelle der Krøsus spør Solon direkte, vil ikke Solon kalle Krøsus lykkelig. Hvorfor ser vi når vi erfarer skjebnen som fulgte for Krøsus senere. Hans sønn dør, og han mister sitt kongerike og all velstand. Historien om Krøsus er en historie om at all velstand og all vellykkethet mistes ved en tragisk feiltolkning av et orakelsvar. Den tragiske slutten endrer historien fra en om suksess, til en tragedie. Poenget er altså at Krøsus ikke på noe tidspunkt i sitt liv kan betegnes som lykkelig, før vi vet hva slutten bringer, og når vi vet slutten, setter det periodene med velstand og vellykkethet i et annet lys. Slutten bestemmer hvordan vi bedømmer helheten.

Det synet som Solon legger til grunn når han kommer med sitt ordspråk, er altså at lykken ikke er noe flyktig som kan tilskrives et kortere tidsrom, men angår helheten. Det innebærer også at det ikke er opp til den enkeltes selvforståelse om de er lykkelige eller ikke. Vi kan ta feil om egen lykke. Om vi er lykkelige eller ikke, er noe som må bedømmes av andre, fra et tredjepersonsperspektiv, når helheten foreligger, altså når vi er døde. Hovedpoenget er at historien til et liv betyr noe i vår bedømmelse av det som et hele.

Et annet klassisk eksempel Vinje bruker for å illustrere at livet må ses til ende før det bedømmes, er skjebnen til dronning Hekabe av Troja. Historien om Troja er kjent nok. Troja faller, Hekabes mann, kong Priam, drepes, hennes sønner drepes, og hennes døtre og hun selv slavebindes. Slutten til Hekabe gjør at vi ser det tilsynelatende gode livet hun hadde før, i et annet lys. Alt skal snart rakne. Vinje påpeker at dette også innebærer at det vi finner hos Solon og i disse tragiske historiene, er et pessimistisk syn på lykke. Lykken er skjør, i stor grad utenfor vår kontroll, og kan når som helst bli tatt fra oss. Det er altså en teori om lykke som medfører stadig frykt for at det gode i livet skal bli tatt fra oss, av tilfeldigheter eller en blind skjebne. Det er blant annet det utilfredsstillende med et syn på lykke som er så tilfeldig og utenfor vår kontroll, som fører til undersøkelsen av lykkebegrepet hos Aristoteles i delen «Svaler og dager», men først går Vinje litt mer detaljert inn på spørsmålet om den narrative strukturen i et liv.

Vinje mener at eksemplene med Krøsus og Hekabe viser at livshistorien spiller en rolle for hvordan vi bedømmer livet som et hele, og hvor lykkelig det var. Hun setter opp en kontrast til den tragiske utviklingen av livet vi finner hos Krøsus og Hekabe, nemlig det å blomstre sent. Dette er da en utvikling i livet hvor en starter med problemer og motgang i tidlig liv, men hvor dette snur til medgang. Summen av gode og dårlige opplevelser kan være lik i et liv som starter med medgang og ender med motgang, som ett som starter med motgang og ender med medgang. Utviklingen av livshistorien har imidlertid betydning for hvor lykkelig vi betrakter livet som hele. Her støtter Vinje seg til David Vellman og hans argumenter for betydningen av den narrative strukturen i et liv. Vinje påpeker at hun selv, og trolig også de fleste andre, ville ha valgt et liv som endrer seg til det bedre, enn et som endrer seg til det verre, selv om summen av lykkelige og ulykkelige øyeblikk skulle være den samme. Jeg tror Vinje har helt rett i dette. Det er forskjellen på det å blomstre og det å visne.

Hvis vi altså sammenligner livet med en historie med ulike kapitler, vil siste kapittel spille en avgjørende rolle for historien som helhet. Men Vinje påpeker et problem ved synet som her tillegges Solon, og som gjør at bare *andre* kan bedømme om vi var lykkelige, når livet er over. Det kan medføre at lykken reduseres til å fremstå som vellykket i andres øyne. Det må finnes noe som muliggjør at lykken kan være oppnådd *før* slutten, og ikke er fullstendig prisgitt andres bedømmelse. Dette utgjør overgangen til neste del av boken, der Aristoteles' syn på lykke er det sentrale.

Vinje er overbevisende i sin argumentasjon og sine eksempler i *Fortellingen om et liv*. Eksempelene med Krösus og Hekabe viser sluttens betydning for bedømmelsen av helheten. Vinje bruker også selvmordet som et eksempel på at slutten har tilbakevirkende kraft, ved at den farger hele livet eller hele historien. Vinje påpeker selv at dette eksemplet er annerledes enn de om Krösus og Hekabe, ettersom disse inngår i en historie om gudommelig straff. Jeg mener imidlertid en annen viktig forskjell er underkommunisert. Selvmordet kan si mye mer om hvordan selvmorderen *selv* bedømte sitt eget liv, også i tidligere perioder av livet hvor vi trodde vedkommende hadde det bra. I eksemplet med Krösus og Hekabe har vi ikke tatt feil om hvordan de hadde det i tidligere deler av livet. Vi kjente bare ikke slutten, og vi kunne derfor ikke bedømme helheten. Med selvmorderen innser vi at vi kanskje tok feil om hvordan personen hadde det tidligere i livet. Vedkommende bedømte sitt eget liv helt annerledes enn vi trodde. Her er det ikke bare den narrative strukturen som er avgjørende for bedømmelsen, men mer at siste kapittel får oss til å innse at vi egentlig ikke forstod de foregående kapitlene. Andre del, *Svaler og dager*, begynner med å påpeke konteksten for Aristoteles-sitatet som utgjør tittelen på boken. «En sval gjør ingen sommer, og det gjør heller ikke én dag. På samme måte gjør én dag eller et kort øyeblikk ingen salig eller lykkelig.» (NE1098a18-20) Vinje viser at dette illustrerer at Aristoteles ser på lykke som noe som bare kan tilskrives et fullstendig liv. Lykken kommer ikke i korte øyeblikk, men krever tid. Spørsmålet Vinje ser på i denne delen, er *hvorfor* det kreves tid og *hvor mye* tid det kreves. Svaret på det første er at Aristoteles ser på lykke som noe som tilhører et liv med en meningsfull helhet. Det er ikke en flyktig følelse, men krever utvikling av våre menneskelige evner.

Vinje forklarer også opprinnelsen for ordtakingen om den enslige svalen. Det er en av Æsops fabler, *Den unge mannen og svalen*, og Vinje gjenforteller fabelen. Fabelen er om en ung mann ved gambling-bordet, som når han ser en enslig sval glide over himmelen, tenker at det er et sikkert tegn på at våren er kommet. Da, tenker han, trenger han ikke vintertøyet sitt lenger, satser det i potten, og taper. Så kommer en snøstorm. Svalen faller død til jorden, og den hutrende unge mannen innser sin feil for sent. Lærdommen i forhold til lykke er at enkelte flyktige tegn forteller oss lite. Vi må se etter det som er varig og stabilt over tid.

Det varige og stabile over tid, og det som utgjør grunnlaget for lykke hos Aristoteles, er som mange vet, dygd. Derfor er heller ikke spørsmålet om lykke subjektivt. Det er ikke et spørsmål om hva som gjør akkurat deg lykkelig, men et spørsmål om du lever et godt liv, med de dygder utviklet som er nødvendige gitt menneskets natur. Spørsmålet om vi kan kalles lykkelige, besvares altså av om vi er dyktige til, og lykkes i, å være mennesker. Vinje diskuterer en del av de dygdene Aristoteles beskriver, og mener noen er lite vellykkede. Andre igjen er velfungerende og like aktuelle i dag som da. Hun trekker særlig frem overbærenhet,

altså evnen til å kjenne på riktig mengde indignasjon, uten å være bråsinnt eller likegyldig. Det som uansett synes klart, er at lykke for Aristoteles krever fullstendig dygd.

Likevel er ikke dygd nok. Aristoteles sier at lykken krever et *fullstendig* liv. Vinje påpeker at hva som menes med et fullstendig liv, altså hva som utover dygd er nødvendig for lykken, er uklart. En rimelig fortolkning, som Vinje argumenterer for, er at et fullstendig liv også inkluderer deler vi ikke har kontroll over, som ikke er en del av oss selv. Vinje påpeker ikke forskjellen mellom Platon og Aristoteles her, men en vanlig forståelse er at for Platon er dygd tilstrekkelig for lykke. For Aristoteles er det nødvendig, men ikke tilstrekkelig. En rekke andre ting er nødvendige for lykken. For eksempel vil en gjennomført dygdig person som uforskyldt opplever en tragisk slutt, ikke være fullt ut lykkelig, slik også tema i del 1 av Vinjes bok viser. Dygdene er egenskaper eller holdninger, men holdningen alene gjør deg ikke nødvendigvis i stand til å utføre aktiviteter i overensstemmelse med dem. Noen krever økonomi, andre krever bestemte sosiale relasjoner, andre bestemte situasjoner. Ikke minst kreves det at vi tilhører et samfunn hvor vi får hjelp til å utvikle og anledning til å utøve dygd. Mye av dette rår vi ikke over selv, men er avhengige av hva andre gjør. Ofte er det rett og slett et spørsmål om flaks og uflaks. Dette er også med på å vise hvorfor lykken tar tid, ettersom anvendelse av dygd krever situasjoner og anledning til å få brukt dem.

Vinje gir altså Aristoteles rett i nødvendigheten av andre goder enn dygd. Også ytre goder, som vennskap, velstand og det å bo i et velfungerende samfunn, er nødvendige. Mennesket er ikke bare et selvtilstrekkelig sjelelig vesen, men også et kroppslig og relasjonelt, påpeker hun. Vi er avhengige av andre og livsbetingelser bestemt av andre for å kunne leve fullverdige liv, som den typen vesen vi er. Vi kan i stor grad selv bidra til å leve gode liv, men i mye er vi også fullstendig prisgitt andre. Dette er en tanke vi også finner i Nussbaums kapabilitetstilnærming, uten at Vinje støtter seg på denne her. Vi er avhengige av at det legges til rette for oss, slik at vi kan utvikle alle sider vi har. Dette at Vinje påpeker at mennesket ikke bare er sjelelig og rasjonelt, kan i noen grad sammenlignes med Maslows behovspyramide. Vi er ikke et endimensjonalt vesen, men et vesen med mange lag, hvor hvert lag krever realisering. En del av det vi selv i utgangspunktet kan sies å være ansvarlige for realiseringen av, er helt avhengig av at andre ting, hvor vi selv i liten grad har kontroll, er tilrettelagt slik at realisering er mulig. Poenget som Vinje understreker, er at vår egen lykke er avhengig av og sammenvevd med andre.

Vinje oppsummerer at det ikke er en enkeltting som utgjør lykken, slik en svaler ikke gjør en sommer, med følgende vakre formulering: «Det er ikke én enkeltting som gjør at det er sommer. Det er snarere summen av «alt». Sommer er markblomster som gror om hverandre på enga, en bakke som kjennes mild nok til å gå barbeint på – og selvfølgelig, svaler som seiler over himmelen i flokk. Poenget er at sommer er et mylder av tegn som opptrer samtidig. Slik er det også med den aristoteliske lykken, vil jeg hevde ...» (s.46)

Vinje påpeker imidlertid at ytre goder hos Aristoteles ikke er å forstå som ubetingede goder som i seg selv bidrar til et godt liv. Også ytre goder, for å være virkelige goder, krever at vi forholder oss til dem og benytter oss av dem på en dygdig måte. Det gjelder for eksempel hvordan og hvorfor vi utvikler vennskap, og hvordan vi benytter oss av velstand. Det er kjent for en del at Aristoteles bruker mye plass til å diskutere vennskap. Det som karakteriseres som virkelig vennskap,

krever dygd hos begge, og et ønske om at det går den andre vel. Et vennskap kun tuftet på nytte eller nytelse, er ikke et ekte vennskap. Et slikt vennskap gir ikke muligheten til gjensidig utvikling av dygd og det å forstå seg selv gjennom sin venn. Ære er også et ytre gode som diskuteres av Aristoteles. Vi trenger å bli sett. Men også det er et ytre gode med betingelser. Ære avhenger av den som ærer, og kan gis på feilaktig grunnlag.

Vinje foretar altså en ganske grundig gjennomgang av ting som kan forstås som ytre goder som inngår i et helhetlig godt liv, altså de aspekter som sammen med dygd gjør sommeren til en sommer. Et spørsmål som Vinje da reiser, er hvor mange ytre goder vi trenger? Når har vi nok til et fullstendig liv? Svaret Aristoteles gir, mener Vinje er at ut over det som trengs til dygdig aktivitet, er ytre goder fånyttede.

Vinje oppsummerer betydningen av fellesskapets betydning for det gode liv slik: «Det fullstendige livet handler altså ikke om å eie mange goder. I siste instans handler det om å bruke dem til å utrette noe som er av betydning for andre. Livet blir fullstendig i et fellesskap.» (s.53) Dette understreker Aristoteles' syn på mennesket som et sosialt vesen, og at lykke dermed ikke er oppnåelig i isolasjon, ettersom det mest betydningsfulle for lykken bare kan oppnås ved hvordan du forholder deg til og hva du gjør for de som inngår i samme fellesskap som deg selv. Det viser seg altså at lykke er et omfattende prosjekt, at fullstendig lykke kanskje ikke er oppnåelig for mange, kanskje ikke for noen, og at det i alle fall tar lang tid. Hvor lang tid lykken tar, er individuelt og avhenger av en rekke faktorer. Vinje påpeker også et viktig poeng i denne sammenhengen: Elementer som inngår i et lykkelig liv, er verdifulle selv om lykken ikke er realisert fullt ut. Jeg forstår Vinje dit at lykken eller et fullstendig liv kanskje best forstås som et ideal, et kanskje uoppnåelig ideal, som likevel gir mening og verdi til de deler som inngår i et fullstendig lykkelig liv.

Vinjes diskusjon av dygdens plass og begrensning i et fullstendig lykkelig liv, er god. Jeg har likevel lyst til å pirke litt i analysen av i hvilken grad Aristoteles' egen beskrivelse av dygder er treffende eller velfungerende for oss i dag. Vinje argumenterer for at noen av beskrivelsene Aristoteles gir av dygd, i liten grad er gjenkjennelig for oss. Jeg mener Vinje overdriver forskjellen noe. Eksemplet Vinje påpeker som minst treffende for oss i dag, er dygden *mot*. Virkelig mot forbeholdes hos Aristoteles det å tåle å stå ansikt til ansikt med døden på slagmarken, som da igjen blir en egenskap forbeholdt menn (gitt den kulturelle situasjonen i antikkens Hellas). Andre situasjoner hvor vi trosser det skremmende og som Aristoteles gjennomgår i NE, er ikke «virkelig» mot. Dette tolker Vinje til å være en for snever forståelse av mot hos Aristoteles, ikke minst fordi den ekskluderer kvinner.

Etter min mening er det ikke slik at Aristoteles nødvendigvis nedvurderer andre former for mot enn mot på slagmarken. Han sier bare at disse formene for mot er noe annet. Dygdene har funksjoner, og for grekerne som levde i en mer eller mindre konstant krigssituasjon, ville det å være i stand til å beskytte bystaten være en helt sentral funksjon ved en borger. Gitt den politiske situasjonen i Aristoteles' samtid er det ikke urimelig at han fremholder denne formen for mot. Uten at en betydelig andel av borgerne hadde denne dygden, ville kriger tapes, og følgen av det kunne være statens fullstendige utslettelse, også ved at alle innbyggere ble drept eller tatt som slaver (slik athenerne gjorde med melerne i 416). Gitt denne historiske konteksten er det ikke rart at fokus ligger på motets oppgave som det å fungere godt i krig. Men i en situasjon hvor krig er mindre utbredt (som hos oss i dag), vil denne

funksjonen være langt mindre viktig, og de andre formene, som beskrives som å ligne på mot, være langt viktigere.

Jeg er enig med Vinje i at Aristoteles' beskrivelse av mot er for snever hvis den ekskluderer de andre evnene Aristoteles nevner (som vi i dag vil kalle mot, men som Aristoteles beskrev som å «ligne på mot»), fra å være dygder. Dette er det imidlertid langt fra klart, og etter min mening liten grunn til å tro, at Aristoteles mener. Det Aristoteles gjør, er snarere et forsøk på klassifisering av fenomener, eller begrepsavklaring. Han sier bare at dette er situasjoner som *ligner* på mot, men det gjør dem ikke mindre verdt i andre sammenhenger.

I tredje del, *Lykken etter døden*, fremsetter Vinje det som, som nevnt, kanskje for oss i dag er antikkens mest fremmede tanke om lykke, nemlig det at lykken til den enkelte kan påvirkes etter at vi er døde. Vinje poengterer raskt at dette ikke har noe med tanken om et etterliv å gjøre. Heller må det forstås som en tanke som henger sammen med det at vår lykke ikke er frakoblet lykken til våre nære. At lykken kan påvirkes etter vår død, innebærer også at den antikke forståelsen av lykke igjen ikke må forstås som en flyktig følelse. Da ville det ikke gi noen mening å si at lykken kan endres etter vår død, ettersom vi ikke er i stand til å erfare noe som helst når vi er døde. Tanken gir imidlertid mening hvis vi ser på lykken som noe vi finner i et felleskap. Tanken er da at hvordan det går videre med dette fellesskapet, også etter at vi selv er døde, har betydning for hvordan vi beskriver vårt liv som et hele.

Vinje har en interessant diskusjon om hva Aristoteles kan ha ment med at lykken kan påvirkes etter døden. Å anta at det ikke er noen påvirkning, beskrives av Aristoteles som «uvennlig». Vinje påpeker at «uvennlig» her kan forstås synonymt med «usympatisk», men at det også kan brukes om en som ikke har venner. Venner skal da her forstås i vid betydning, som de man har et felleskap med. Har man ikke levd i et felleskap med noen, er det ingens videre livsutfoldelse etter vår egen død som betyr noe for vurderingen av vårt liv som et hele.

Vinje påpeker imidlertid et problem ved å tenke at andres livsutvikling etter vår død, påvirker vår lykke. Spørsmålet er hvordan vi da selv kan ha kontroll på vår egen lykke. Vinje forsøker å vise at det fratar oss noe kontroll, men ikke slik at vi helt mister den eller ikke selv kan vurdere om vårt liv er lykkelig mens vi lever. Hun sammenligner det med hvordan en epilog kan endre hvordan vi vurderer en film. Filmen (som da representerer et enkelt liv) er den samme, uavhengig av epilogen, men vår totalbedømmelse av filmen påvirkes likevel av epilogen, i noen grad.

Det er en hovedtanke hos Vinje – og hun forsøker å vise at hun finner støtte for dette hos Aristoteles – at lykke ikke er et ensomt prosjekt. Det er et fellesskapsprosjekt. Derfor vil lykken til de som inngår i ditt felleskap, påvirke din personlige lykke. I den grad din innvirkning på dette fellesskapet fortsetter etter at du er død, vil deres lykke være relevant for den totale bedømmelse av ditt eget liv og lykke. Lykken er forbundet med et livsprosjekt og i hvilken grad dette lykkes, og dette prosjektet kan fortsette etter at du er død. For å vise at noe ved en selv kan vare etter døden og påvirke hvordan ens eget liv vurderes som et hele, ser Vinje nøyere på betydningen av vennskap, *filia*, hos Aristoteles. Foreldres forhold til sine barn kan betegnes som et vennskap i vid betydning. Vinje påpeker at Aristoteles også beskriver produktet av skapende prosesser som «barn» mennesket er opphavet til, og som vi derfor har et «vennskapsforhold» til. Et barn, eller f.eks. et dikt, er en aktualisering av sin skaper. Det som skapes, er en fortsettelse av virksomheten til

opphavspersonen. Barnas og diktets videre liv eller virke reflekterer i en viss forstand eget liv og virksomhet. Hvis målet for vår virksomhet ikke lykkes eller ødelegges etter at vi selv er døde, er det ikke urimelig å si at dette kan føre til at vi bedømmer virksomheten noe annerledes. Dermed virker det inn på hvor lykkelig vi vil si at vårt liv var.

En tanke som Vinje også ser nærmere på, er at det å få barn uttrykker et ønske om å leve evig. Barn er et uttrykk for et ønske om å etterlate seg spor. Dette er et syn som uttrykkes av Diotima i Platons *Symposium*, også kalt *Drikkegildet*. Alle søker udødelighet, og det å få barn lar dødelige vesen ta del i udødeligheten. En annen måte er det å skaffe seg et rykte som vil leve videre etter ens død. Eksempler Diotima gir, er Alkestis, som oppgir livet for sin ektemann og slik vinner ære og berømmelse, og helten Akilles.

Vinje påpeker imidlertid problemer med lykke som avhengig av ry. Det gjør lykken for avhengig av faktorer utenfor vår kontroll. Ry trenger ikke reflektere virkelig dygd. Ryktet, ikke gjerningene, blir sentrale. Det kunne innvendes mot Vinje her at selv om vi innrømmer at ting vi ikke har kontroll over er viktig for lykken, så innebærer ikke det at det vi *har* kontroll over, dygd, ikke er like verdt å jobbe for. At en virkelig dygdig person aldri vinner ry, og dermed at livet som et hele må sies å ha vært mindre lykkelig (vellykket), betyr bare at lykken ikke er helt opp til oss. Det er imidlertid et poeng, som Vinje påpeker, at Aristoteles ikke nevner ettermæle som forklaring på endring av lykke etter døden. Bare hvordan det går i livet til de som står oss nær, beskrives å påvirke vår lykke etter døden, og Vinjes forklaring er at lykke må være koblet til våre handlinger og ikke omdømme alene. Det virker som en rimelig forklaring, også med tanke på Aristoteles generelle fremstilling av sammenhengen mellom dygd og lykke.

Diotimas tale påpeker at det finnes andre måter å etterlate noe av seg selv på, enn gjennom ens barn. Vinje påpeker det som et generelt poeng at alle livsgjæringer inneholder en bit av opphavspersonens virksomhet, og hun bruker van Gogh som eksempel. Dette er en historie om en som opplever store problemer og nederlag, og som generelt lever det mange vil tenke på som et elendig liv. Van Gogh var trolig plaget av psykiske problemer, fikk ingen annerkjennelse for sin kunst mens han levde, og døde ung, sannsynligvis ved selvmord. Men etter hans død endrer historien seg til suksess. Genialiteten i van Goghs malerier oppdages og anerkjennes. Vinje spør da: Hva hvis van Gogh ikke hadde blitt berømt? Ville vi bedømt helheten av livet hans annerledes? Det er rimelig å si ja. En antikk forståelse av lykke kan forklare hvorfor. Berømmelsen etter døden endrer selvfølgelig ikke hva van Gogh følte mens han var i live. Men selve livsprosjektet fremtrer i et annet lys, som vellykket, eller i alle fall mer vellykket. Van Gogh endte altså opp som mindre ulykkelig noen år etter hans død, enn mens han levde.

Vinje avslutter *Lykken etter døden* ved å fremheve det hun mener er det viktigste vi kan lære av den antikke forståelsen av lykke: Lykken er knyttet til mennesket som sosialt vesen. Lykken er ikke et individuelt prosjekt, men kan bare finnes i fellesskap med andre. Det betyr at vårt livsprosjekt og vår lykke er sammenvevd med andres livsprosjekt og lykke. Dette forklarer da hvorfor det gir mening å si at lykken påvirkes etter vår død. Hvordan det går med vårt livsprosjekt og med lykken til de som inngår i dette prosjektet, er av betydning for vurderingen av helheten av vårt liv. Vinje påpeker også at det kreves et slikt prosjekt hvor andre inngår for at lykken skal kunne påvirkes etter at vi er døde. Hun formulerer det slik: «Den som ikke

legger ned en innsats, enten i sine medmennesker eller i prosjekter som på sikt kan bety noe for andre, vil heller ikke ha noe å etterlate seg som er relevant for lykken.» (s.80)

Vinje ønsker altså å vise at vår lykke er vevd sammen med menneskene rundt oss, slik at lykke blir et fellesskapsprosjekt. Det innebærer at lykken ikke (bare) er en privatsak. I motsetning til ordtaket «enhver er sin egen lykkes smed» hevder grekerne tvert imot at ingen blir lykkelig alene, selv om dette ikke betyr at vi ikke har noen påvirkning på eller er ansvarlig for egen lykke. Det er en påpekning av at egen lykke bare kan skapes i et fellesskap, og at hva du gjør, påvirker min lykke, og hva jeg gjør, påvirker din lykke, når vi er del av et fellesskap og dermed, i alle fall i noen grad, deler et livsprosjekt.

Vinje får godt frem kontrasten mellom hvordan en i antikken tenkte om lykke og hvordan vi tenker om lykke. Hun viser at vi også i dag omtaler lykke på en slik måte at vi vektlegger tidsaspektet, og ikke alltid nøyer oss med et begrep som innebærer øyeblikk av hverdagslykke. Men det hun ikke viser i like stor grad, er at også de antikke nok hadde et begrep om hverdagslykke. Når Sokrates i forsvarstalen foreslår bespisning på rådhuset for statens regning som fortjent «straff», er begrunnelsen at han gjør athenerne lykkelige. Kontrasten er vinnerne av hesteveddeløp, som får tilskuerne til å synes lykkelige (Apol. 36d), noe som vel må forstås som en kortvarig lykkefølelse, en lykkerus, som ligner vår hverdagslykke. En påpekning av dette tror jeg ville styrket Vinjes argumentasjon for at det har noe for seg å definere lykke basert på livet som et hele. Lykkeforståelsen vi finner hos Aristoteles, er ikke en historisk tilfeldighet, men en bevisst holdning basert på at alternativet er vurdert og avvist. Noen tror at en svale gjør en sommer. De tar feil, forsøker Aristoteles å vise med sin argumentasjon. Det er altså gode grunner til å si at den forståelsen av lykken man finner hos Aristoteles og andre i antikken, er mer gjennomtenkt og argumentert for enn vår moderne forståelse, som mange kanskje sjeldent reflekterer over. Når det er sagt, tror jeg Vinjes bok er godt egnet til å bidra til en slik refleksjon.

Vinje skriver i et etterord at tema for boken springer ut ifra hennes doktorgradsavhandling, hvor tema er hvor mye tid som trengs for å kunne si at en lever et lykkelig liv. Denne boken er imidlertid skrevet for et bredere publikum som ikke har nær kjennskap til filosofihistorien. Den er først og fremst rettet mot ufaglærte som likevel skulle være nysgjerrige på de gamle grekernes syn på lykke og hva det eventuelt kan fortelle oss i dag. Vinje lykkes godt med dette. Boken er lettest, selv om den kommer inn på en del vanskelige og for mange nok ganske så uvante tema og problemstillinger. Selv om boken ikke er skrevet for fagfilosofer, tror jeg også mange som er godt bevandret innen filosofien vil finne mye interessant og tankevekkende i denne boken. En klar styrke ved boken er lett tilgjengelig språk, som samtidig er presist og har litterære kvaliteter som kler tema. Det er som nevnt en vakker liten bok, men full av «reiseopplevelser» for den som lar seg overbevise om at en reise tilbake til antikken fortsatt har mye å lære oss.

Espen Lauritzen, NTNU